

En pdf-artikel fra www.salmedatabasen.dk

En salme med bibel

Af Benedicte Hammer Præstholt

Publiceret i december 2019

En salme med bibel

Af Benedicte Hammer Præstholm, cand. theol., ph.d., lektor v Pastorseminariet i Aarhus

Der skrives og udgives for tiden masser af nye salmer, og de er hvad angår genre og stil meget forskellige. Selv er jeg en af de digtere, som tydeligt forholder sig til bibelen og til kirkens tradition i øvrigt i mine salmer. I artiklen her vil jeg – ansporet af Kirsten Nielsens artikel ”Kirkesangbogen. Bibelske intertekster i de nyeste salmer”¹ – reflektere over den brug jeg gør af bibelske tekster, når jeg skriver salmer.

Forbundethed med de bibelske tekster

En helt umiddelbar grund til at bibelen optræder i mine salmer, er den, at man skriver med den pen, man nu engang har. Jeg er vokset op med salmerne i Den Danske Salmebog og med folkekirkens gudstjeneste, og både salmernes og gudstjenestens sprog ligger på rygraden. Jeg er uddannet teolog og har særlig interesse for de bibelske fag og for dogmatikken, og det fornægter sig heller ikke. Det bibelske sprog, de bibelske tekster er blevet en del af mit eget sproglige reservoir og er sammen med dogmatikken en ressource for mig for fortolkning af

tilværelsen. Jeg tror, at jeg ville forstå mit liv anderledes, hvis jeg ikke følte mig forbundet med de bibelske fortællinger og med de tanker, som kristne har tænkt før mig.

Også det arbejde, jeg som præst har gjort gennem mange år med gudstjenestens tekster, har sat sig spor. Der er bibelske tekster, man efterhånden kan udenad, som ligger lagret i kroppen og dukker op, når man har brug for det. Fortællinger, som jeg har prædikeret over, og som jeg har fundet særligt vigtige eller bevægende. Jesus i Getsemane have med de sovende venner, Gud der blæser livsånde i menneskets næsebor, Jesus, der sætter disciplene på plads og tager småbørnsmødres ønsker alvorligt. Korsfæstelsen. Fader tilgiv dem, for de ved ikke hvad de gør. De bibelske tekster har en sproglig skønhed og kraft, som ikke kan lade være med at hænge ved. Højsangens ”Læg mig som en seglring ved dit hjerte”, de gammeltestamentlige salmer med ord som ”låner jeg morgenrødens vinger”, de fantastiske Esajastekster, kombinationen af retorisk stringens og patos hos Paulus, Zakarias’ lovsang om solopgangen fra det høje, hvormed Gud vil besøge dem, der sidder i mørket og dødens skygge. Bibelen er fuld af storslåede tekster.

¹ Kan læses på <http://syngnyt.dk/onewebmedia/Kirkesangbogen%20-%20Bibelske%20intertekster%20i%20de%20nyeste%20salmer.pdf> (tilgået d. 27 marts 2019). I sin analyse forholder Kirsten Nielsen sig ikke til de ni salmer, jeg har med i *Kirkesangbogen*.

Hvor kærlighed brænder – om bibelske referencer og intertekster

Bryllupssalmen, 'Hvor kærlighed brænder', som var den første salme, jeg skrev, er fuld af bibel (100 salmer nr. 853, Kirkesangbogen nr. 805). Det var ikke et benspænd, jeg havde givet mig selv, det var bare sådan, den blev. Jeg skrev den som en salme, som par af samme køn kunne vælge til deres vielse eller velsignelse i kirken, hvis de ønskede sig en salme, som de vidste, var skrevet til dem.

I teksten, som den er gengivet i 100 salmer og i Kirkesangbogen, er der indføjet to noter med referencer til bibelske tekster. Det drejer sig om referencen i salmens vers 1 til 1 Johs kap 4, hvor Johannes skriver "Vi elsker, fordi han elskede os først". Det bibelsted er i bryllupssalmen blevet til: "Men vores fortælling står ikke alene/ vi lever i tiden, hvor du elskede først". Den kærlighedshistorie, som parret kommer til kirken med, er del af den større sammenhæng, som er Guds kærlighed til os. Den anden notes reference er til Markus-evangeliet kap 10, til fortællingen om Jesus, der tager de små børn i favn og lægger hænderne på dem og velsigner dem - til mødrenes glæde og disciplenes forargelse. Det er den fortælling, som vi også hører i dåbsritualet. Koblingen mellem velsignelses-handlingen ved brylluppet og barnedåbens velsignelse har jeg lånt af en præstekollega, og den passer godt i en sammenhæng, hvor der har været sat spørgsmålstegn ved, om Guds velsignelse nu kan lyses over et par af samme køn. Markusteksten pointerer i denne sammenhæng, at ingen skal hindre Guds børn i at modtage Guds velsignelse; menneskers ønske om at blive velsignet af Gud, tages alvorligt af Vorherre. Ud over de bibelsteder, som er fremhævet med noterne, er salmeteksten fuld af bibelske lån: Fra Højsangen kap 8 har jeg lånt tanker og ord

om kærligheden (kærligheden som den flam-mende ild, som vældige vande ikke kan slukke), "morgenrødens vinger" fra Sl 139 har fundet vej ind i teksten, og i sidste vers er der en kort gendigtning af skabelsesberetningen: "For Gud, du har skabt os / og sat os i livet / med ånd af din ånde / og kroppe af jord".

Er det så nødvendigt at kende til de bibelske lån og intertekster for at synge bryllupssalmen og få mening ud af den? Forudsætter salmen, at den, som synger den, kan sætte de bibelske inspirationskilder og lån i sammenhæng med salmeteksten – altså: kræver teksten med sin bibelbrug et stort bibelkend-skab hos den, der bruger den? At de spørgsmål er relevante at stille, viser Kirsten Nielsen i sin artikel "Kirkesangbogen. Bibelske intertekster i de nyeste salmer". Her analyserer hun et udvalg af de nye salmer, som er kommet med i Kirkesangbogen med særligt fokus på deres bibelbrug. Kirsten Nielsens konklusion er den, at de analyserede salmer låner så sporadisk af bibelen, at man simpelthen får svært ved at begribe salmernes pointer og forkyndelse, hvis man ikke selv som bruger af salmerne er i stand til at inddrage de steder, som de bibelske lån er hentet fra. Salmeteksternes bibelske pointer ligger så at sige uden for salmerne selv, og uden en forståelse for det bibelske univers, som salmerne henviser til, bliver salmernes forkyndelse og sammenhæng uklare.

Jeg vil mene, at flere af disse salmers "uklarheder" formodentligt opklarer sig af sig selv, hvis de synges i gudstjenestens sammenhæng, fordi konteksten da vil sige os, hvilken retning, vi skal forstå salmernes poesi i (og det er også en overvejelse værd, om en salme altid først og fremmest skal vurderes på sin forståelighed eller sproglige klarhed). Man må også overveje om ikke selv en sporadisk brug af bibelen kan vække genklang i en ikke-bibelstærk læser, hvis bibelske ord og tekster

f.eks. bruges til at belyse fællesmenneskelige vilkår. Ikke desto mindre er det en vigtig pointe, at disse salmer med deres bibelbrug, kan komme til at forvente for meget af deres læsere og derved komme til at virke indforståede. Måske afkodes de simpelthen bedst af folk, der kan deres bibel på forhånd, mens de for andre bliver en slags bibelsk *name dropping*.

Om den kritik også rammer mine tekster, må brugen af dem vise. Min intention er, at de skal kunne stå som tekster i sig selv, at de skal kunne synges og begribes, uden at man skal sidde og konsultere bibelen for at finde pointerne. Selv om der er meget bibel i mine salmer, er det altså mit håb, at man ikke behøver at være bibelstærk for at synge dem. Det er heller ikke mit sigte, at man skal blive bibelstærk ved at synge dem – de har ikke et opdragende formål. Formålet er, at man skal føle sig sunget ind i en sammenhæng, hvor der tales om det liv, vi lever, med ord, der er store og stærke nok.

De to noter med bibelreferencer i bryllupssalmen, har jeg lavet, fordi det forståeligt nok blev efterspurgt af udgiverne. Vi har tradition for at lave den slags henvisninger i vores salmebøger. Men det er jo slet ikke al bibelsk tankegods eller alle bibelske sprog-lån, som markeres med en reference – det ville sikkert også føre alt for vidt. Tænk på Grundtvigs salmer for eksempel. De er så fulde af bibel over det hele, at man måtte lave et hav af referencer, der ville ende med at blive meningsforstyrrende. Når det alligevel er godt med et par noter med velvalgte bibelreferencer, er det fordi, det giver en mulighed for at lukke salmens univers endnu mere op. Hvis man har lyst, kan man dykke ned i de bibeltekster, som forfatteren selv har opgivet som sine inspirationskilder og derved finde nye dybder i

teksten. På den måde kan bibelbrug i salmer alligevel ende med at øge bibelkendskabet.

Men hensyn til de bibel-lån, som man ikke gør opmærksom på med noter, så kan de selvfølgelig være så skjulte, at det ikke er sikkert, at andre opdager dem. I den salme, jeg skrev til en god vens begravelse ('Nu er verden forandret', udgivet i salmesamlingen *Sanglyd*) står der fx et sted:

*Lad os gå med hinanden
der hvor tabet og smerten bor,
og når hænderne synker,
lad os dele et nænsomt ord.
Herre styrk os midt i sorgen med din påskemorgen.*

Jeg tror, at billedet af de synkende hænder giver mening for mange. Det er sådan kroppen ser ud, når der ikke er mere at gøre. For mig bringer det billede også minder frem om Grundtvigs *Blomstre som en rosegård*: "Ryste mer ej noget knæ/ingens hænder synke", og om det Esajas-sted, som Grundtvig trækker på (Es 35):

*Styrk de synkende hænder,
gør de kraftsløse knæ stærke,
sig til de urolige hjerter:
Vær stærke, frygt ikke!*

Det nænsomme ord, vi kan dele, er måske så ikke alene de ord, vi taler ud af vores egen medleven med den, der sørger, men også ordet om, at døden står for fald, at der er mere at håbe på, end at sorgen engang med tiden vil blive mindre. Hvis ikke der er andre end mig, der tænker sådan om det vers, gør det ikke noget. Andre finder deres intertekster og deres livserfaringer at forbinde verset med. Men det gav mening for mig, da jeg skrev det.

Bibelens sprog, nudansk og nutid

Når jeg bruger bibelen så meget i mine salmer, skyldes det også, at jeg synes, det er vigtigt, at bibelen bringes i spil i vores nutidige sammenhæng. Det mener jeg, at vores nye salmer kan bidrage til.

Jeg tænker mine salmer som 'brugssalmer'. Sprogligt set er de ikke vanskelige at gå til. De er ikke hvad man måske kan kalde 'kunst-salmer' som Grotrians, der for mig at se i mange tilfælde kræver lang tids fordybelse, for at billedsproget for alvor folder sig ud. De er heller ikke digte af den slags, hvor poetiske udsagn stilles uforbundne ved siden af hinanden, og det overlades til den, som læser eller synger at skabe forbindelse mellem sætningerne. Selv sætter jeg pris på at synge salmer af begge slags. Mine salmer er mere fortællende. Stilistisk set er det et ideal for mig, at mine tekster er karakteriseret ved at have en ligefrem mundtlighed (jeg bruger derfor aldrig omvendt ordstilling fx), og at de har den samme musikalitet i sig, som det nutidige talte dansk har, hvad angår betoning, rytme og frasering. Det er vigtigt, fordi jeg gerne vil have, at de bibelske ord eller de traditionelle kristne ord som nåde, velsignelse, Ånd osv. kommer til at indgå i et nutidigt dansk og dér kan opleves som andet end fortidslevn. Det er ord, som vi stadig kan tage i munden, og som stadig kan kaste mening af sig. Jeg synes ikke, de store traditionelle ord skal smides ud med badevandet, men de skal hele tiden genoptages i sproget. Når jeg mener, at det er vigtigt at blive ved med at bruge de store bibelske ord, er det bl.a. fordi de er så fulde af betydning, eller måske rettere sagt: at de har så mange mulige betydninger. De er så åbne for fortolkning. Hvis man oversætter dem med andre ord, får man kun bestemte aspekter af ordenes storhed med.

Jeg kan også lide at bruge det danske sprogs faste vendinger (som fx 'miraklernes tid er ikke forbi'), fordi den brug også er med til at forankre salmerne og deres bibelbrug i det danske sprog.

Men selv om sproget i salmerne er ligefremt, er det ikke dagligdags. Det er mere åbent, rum-meligt og billedskabende. Derfor er der også ord som efter min smag bliver for konkrete at bruge i en salme. Ord som dag-creme eller remoulade. For mig at se kommer de til at gøre tanken for specifik og dermed lukke billed-dannelsen ned i stedet for at lukke op.

Jeg tror, at hvis man skal undgå, at de store traditionelle bibelske og kristne ord kommer til at virke som tilfældige semantiske lån, der er lidt sporadisk drysset ud i teksten, er det vigtigt netop at være bevidst om, hvilken *sproglig* sammenhæng, man giver dem at være del af. Det er min overbevisning, at de kan få og afgive masser af mening, når de netop får lov at indgå i almindelig nudansk syntaks og sproglig musikalitet.

For det andet kræver det selvfølgelig bevidsthed om det *indhold*, man forbinder de store bibelske og kristne ord med. Når jeg gerne vil bruge de bibelske fortællinger og de store ord er det jo også ud fra den antagelse, at de faktisk kan fortolke det virkelige liv. Jeg vil derfor gerne bringe dem i samtale med konkrete, menneskelige erfaringer. Erfaringer af livets skrøbelighed, erfaringer af dyb taknemmelighed, af meningsfuldhed, af naturens storhed, af svigt og sorg, af ensomhed. Af død. Så at når man synger, så giver det mening, at livet beskrives som fx "skabt" eller fyldt af "nåde". Eller det giver mening, at ens egne erfaringer smelter sammen med en bibelsk fortælling.

I sommersalmen 'Hvor himlens rum er vidt og lyst' fx (*Kirkesangbogen* nr. 928), er det en

masse menneskelige erfaringer af taknemmelighed og skrøbelighed, der udfolder, hvad det vil sige at verden er skabt, og at livet er en guddommelig gave, man kun kan tage imod.

En overflod af godhed vælder ud af sommerflore

*og lægger varsomheden ind i lykkelige sind:
Hold let om dette hybenblad, rør nænsomt
bølgesporet.*

*Vær varsom når du stryger hånden over denne
kind. (Vers 2)*

*Den lyse sommer er en gave rakt os af en
anden,
som kærlighed og kildevand og hånden i din
hånd.*

*Så uforskyldt som fuglesang og fregnerne på
panden.*

*Et liv til låns som vindes ud af hellig
skaberånd. (Vers 3)*

*Så folder himmelhvælvets hænder sig om
aftenstunden,*

og vestenvinden bøjer sig i knæ på dette sted.

*Den skabte verden åbner sig med takkesang i
munden,*

*og her ved kirkedigets sten står vi og nynner
med. (Vers 5)*

Og i salmen 'Så fuld af tomhed' (Kirkesangbogen nr. 919) forbindes disciplenes situation efter langfredag og før påskemorgen med andre menneskelige erfaringer af eksistentiel tomhed og meningsløshed. Når det, man satsede sit liv på, det man troede på, falder fra hinanden, når den man elsker, svigter, når man bliver forladt, når døden rammer os, når der ikke er nogen retning.

*Så fuld af tomhed kan verden blive,
så stumt og goldt er vi her i live,
når det vi troede blir troløst kaos,
når døden kræver en elsket af os.*

*Når ingen mening er til at se,
og kroppen skælver af sjæleve.*

*Disciple sidder med tunge hænder
og blinde øjne hvor sorgen brænder.*

*Langfredagsskygger fra morgenstunden
gør alle bønner til gråd i munden.*

Den vished griber dem hver især:

Den tomme lørdag er det der er.

*Gud, hvis du ser os, de sorgombruste,
de retningsløse og sønderknuste,
så skab et håb i de tunge hjerter,*

giv lindring for vores lørdagssmerter.

Stå op hos os med dit ord og kom!

Så bare graven kan findes tom.

Man kunne selvfølgelig også bare spørge: Hvorfor egentligt blive ved med at referere til bibelen? Kan man ikke skrive salmer uden? Jo, det kan man. Liv og tro kan da heldigvis udtrykkes på et væld af måder. Men i et vist omfang må kristendommens praktiske udtryk, både salmer og gudstjeneste, som helhed blive ved med at referere til bibelen. En vis portion selvreference er nødvendig. Kristendommen fortolker sig selv på ny hele tiden netop ved at vende tilbage til sine grundlæggende tekster, begivenheder og handlinger i nye sammenhænge: de bibelske fortællinger, de centrale ord, handlinger som dåb og nadver, gudstjenestelige former som sang og bøn. Og selv om Guds væsen og virke selvsagt ikke er afsluttet med bibelen, så er bibelen fortsat en af de vigtigste ressourcer for os at vende tilbage til med spørgsmål om, hvem Gud er, hvad Gud vil os, og hvad det vil sige at være menneske. Men selvreferencen må ikke resultere i, at en

gudstjeneste eller en salme bliver et lukket system, eller som Kirsten Nielsen skriver det i sin artikel: salmers brug af bibelen må ikke gøre dem ”indforståede”. Der må være en åbenhed i en salme og en gudstjeneste – i forhold til forståelse, sproglighed eller følelse – der inviterer os indenfor, så vi evt. får lyst til at synge salmen igen en anden gang eller komme til gudstjeneste igen. Når det lykkes salmedigtere at kombinere bibelens horisont med en nutidig erfaringshorisont, så bliver en salme til et bidrag til kristendommens fortsatte gen-digtning og selvfortolkning og til en åbning, hvor nutidsmennesker kan komme ind på livet af kristendommen og kristendommen komme ind på livet af nutiden.